

Yayın Geliş Tarihi/Submission Date 17.11.2017

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date 19.12.2017

Murat FIRAT*

Phokaia'dan Bir Dokuma Ağırlığı

A Loom Weight from Phokaia

ÖZET

20. yüzyılın başlarından beri, aralıklarla da olsa, araştırılmakta olan Phokaia antik kentinde, oldukça önemli buluntu ve bilgilere ulaşılmıştır. Bu çalışmada ise Phokaia'da saptanan ilginç bir mühürlü dokuma ağırlığı irdelenecektir. Pramidallı formlu bu eserin ayırt edici özelliği tabanında dairesel bir alanda yer alan mühürdür. Deformasyonda dolayı çok iyi algılanamamakla birlikte, bu alanda Apollon ya da bir kadına ait olabilecek bir portre gözlenmektedir. Benzer örnekler ve sikkelerden hareketle bu eser, Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Phokaia, Dokuma ağırlığı, Pramidallı form, Hellenistik Dönem.

ABSTRACT

Having been under research since the beginning of the 20th century, various significant findings and data have been collected in the Phokaia. This study examines an interesting seal loom weight uncovered in Phokaia. The distinguishing feature of this artifact with pyramidal form is the seal that is in the circular area on the base. Although not clearly perceived due to the deformation, there is a portrait of Apollon or a woman in this area. Based on the similar samples and coins, this work can be dated to the Early Hellenistic Period.

Keywords: Phocaea, loom weight, pyramidal form, Hellenistic Period.

Phokaia Kuzey İonia'da kurulmuş antik çağın önemli kentlerinden birisidir. İlk olarak 1912 yılında Felix Sartiaux tarafından araştırılmaya başlanan kent, daha sonra Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında bir ekip tarafından çalışılmıştır (Özyiğit, 1991, s. 127). Prof. Dr. Ömer Özyiğit yönetiminde 1989 yılında oluşturulan bir ekip ile yeniden araştırılmaya başlanan kentte yürütülen kazı ve yüzey araştırmaları günümüzde de devam etmektedir. Başlangıcından bu yana gerçekleştirilmiş olan bu farklı çalışmalarda sonucunda çok değerli buluntu ve verilere ulaşılmıştır¹. Bu çalışmada ise

* Yazar/Author Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.
muratfirat@sdu.edu.tr

¹ Phokaia kazı ve buluntuları hakkında geniş bilgi için bkz., Özyiğit, 1991, s. 127 - 154; Özyiğit, 1992, s. 1 - 22; Özyiğit, 1998, s. 763 - 794; Resim 1 - 22; Özyiğit, 1999, s. 49 - 66; Özyiğit, 2001, s. 1 - 14; Özyiğit, 2006, s. 73 - 88, Özyiğit, 2007, s. 341 - 354; Özyiğit, 2008, s. 489 - 512; Özyiğit, 2009, s. 387 - 410; Özyiğit, 2010, s. 65 - 87; Özyiğit, 2011, s. 385 - 404; Özyiğit, 2013, s. 173 -

Foça'da sit sınırları içerisinde kalan Atatürk Mah. 11. Sokak ile Barış Caddesi'nin kesiştiği yerde gerçekleştirilen kanalizasyon kazısı sırasında - 2.50 kodunda ele geçmiş olan ilginç bir ağırlık tanıtılmaya çalışılacaktır (Resim 1).

Antik dönemde dokuma tezgâhlarında kullanılan, aşağıya sarkan iplerin düz durmasını ve aralarından iplerin (mekişin) kolay geçmesini sağlamak için uçlarına pişmiş topraktan yapılan ağırlıklar bağlanmıştır (Fazlıoğlu, 2001, s. 22). Genellikle üç farklı tipte² üretildikleri bilinen ağırlıkların piramidal formu örneklerinin erken süreçlerden itibaren ve geniş bir zaman diliminde form tipolojisi çok da değişmeden kullanılmış oldukları görülür³. Arkaik Dönem'de klasik form yapısı devam etmektedir. Bu sürece ait piramidal örnekler, dokuma sahnelerinin işlendiği MÖ 6. yüzyılın ortalarına ait Attika lekythosların üzerinde yer almıştır (Crowfoot, 1937, s. 40, Pl. 6). Perachora bulgusu, formun erken ve oldukça büyük boyutlu bir örneği olması açısından dikkate değerdir (Dunbabib, 1962, s. 330-331, Pl. 131, No. 3480). 5. yüzyılda da piramidal formu ağırlıklar kullanımı sürer. Bu sürece ait Atina Agorası bulguları form açısından son derece benzer örnekler olarak dikkat çeker (Boulter, 1953, s. 111-112, Pl. 41). Thesselia New Halos kazılarında da MÖ 4. yüzyıl sonu - 3. yüzyıla tarihlenen çok sayıda piramidal formu ağırsaklar ele geçmiştir (Reinders, 1988, Fig. 114, No. 34.97; Fig. 114, No. 34.15-17). Salamis'te ele geçen ağırsaklarda form açısından son derece benzemektedirler. Hellenistik Dönem'e ait olan bu örneklerin üzerinde baskı şeklinde değil ama kazıma ile yapılmış motifler görülür (Chavane, 1975, s. 87, No. 259-261). Yine Hellenistik Dönem'de piramidal formu kurşundan bir balık ağı ağırlığı olarak kullanıldıkları savlanan örneklerde saptanmıştır (Kletter, 2013, s. 1-28). Metapontum yakınlarındaki bir Roma Villası'nın bulgularının irdelendiği çalışmada ise olasılıkla Roma Dönemi'ne ait olduğu belirtilen piramidal formu bir ağırlık tanıtılmıştır (Foxhall, 2012, s. 101, No. 2.1.1-2.1.2). San Giovanni di Routi kazıları da benzer formu Roma Dönemi örneklerini sunması açısından önemlidir (Simpson, 1997, s. 35-37, Fig. 19-20, No. 143-162).

Çalışmaya konu edindiğimiz Phokaia buluntusu olan ağırlığın yüksekliği 5,2 cm. taban genişlik 3,6 cm. tavan genişliği ise 2,8 cm.dir (Levha 1). Eserin hamuru bol miktarda mika ve kireç taneciklidir. Tabanında yer alan dairesel baskı alanı içerisinde, kendi soluna dönük halde bir Apollon portresi ya da kadın portresi (?) görülür. Saçlar başın üst kısmında takke gibi oturtulmuştur. Aynı zamanda kalınca bir bant biçiminde, alını kısmen de olsa açıkta bırakacak şekilde başın etrafını dolaşmakta ve ensesinin üzerinde aşağı doğru devam ettiği görülmektedir. Figürün alını sert bir eğimle saçlardan buruna doğru inmektedir. Kaş hizasında hafif bir dışbükey yapar ve direkt burun ile birleşir. Burun düz ve uzundur. Dudak yapısı çok iyi algılanamamakla birlikte birleşik

190; Özyiğit, 2014, s. 81 - 99; Özyiğit, 2015, s. 139 - 164; Özyiğit, 2016, s. 585 - 602; Özyiğit, 2017, s. 519 - 538.

² Form tipolojisi ve gelişimi için bakınız, Fazlıoğlu, 2001, s. 24-28.

³ Piramidal formu ağırsakların Bronz Çağı yerleşimlerinde sıkça ele geçmektedir: Demirci Höyük örnekleri için bkz., Obladen Kauder, 1996, s. 238, Abb. 165; Beycesultan buluntuları için bkz., Murray, 1995, s. 118, Fig. 17, No. 197; Çine Tepecik Höyük bulguları için bkz., Yılmaz, 2016, s. 93-111; Geç Bronz Çağı Kıbrıs örnekleri için bkz., Fischer - Bürge, 2013, s. 55, Fig. 11.

ve hafif dışa çıkıntılıdır. Çene ise hilal biçimli ve çıkıntılıdır. Tok bir yüz algılanabilmektedir. Göz ve diğer ince detaylar ise korunmamıştır. Bu eserin birebir benzeri bulunamamakla birlikte yakın örnekleri değişik çalışmalarda tanıtılmıştır. Plastik sanat açısından en yakın benzerlerinden biri Kartaca'da saptanan bir kil mühür üzerinde yer alır. Eser sikkelerle karşılaştırılarak MÖ 4. yüzyıl sonu - 3. yüzyıl başına tarihlenmektedir (Berges, 1997, s. 111, Taf. 12, 49, No. 174). Troas bölgesi sikkelerinin irdelendiği bir çalışmada yer alan bir Aleksandreia Troas sikkesi üzerinde plastik detaylar açısından irdelediğimiz eserdeki figür ile son derece yakın bir Apollon başı işlidir (Tekin- Erol Özdizbay, 2015, Pl. 3, No. 56). Bu sikke MÖ 4. yüzyıl sonu - 3. yüzyıl başına tarihlendirilir. Aynı çalışmada yer verilen bir diğer sikkede de hemen her açıdan uyumlu bir başka Apollon başı daha tasvir edilmiştir (Tekin - Erol Özdizbay, 2015, Pl. 13, No. 260). Bu eserde MÖ 4. - 3. yüzyıl olarak tarihlendirilir. Genel plastik nitelikleri açısından yakın bir diğer buluntu ise Delos'tan bir Apollon baskılı mihürdür. Eser, MÖ. 2. - 1. yüzyıllara tarihlendirilir (Boussac 1992, s. 85, Pl. 27, No. Aπ 469).

Sonuç olarak, Phokaia buluntusu bu ağırlığın en erken süreçlerden itibaren üretilmiş olduğu ve zaman çizelgesinde form açısından çok da büyük değişikliklere uğramadan üretiminin devam ettiği görülmektedir. Bu nedenle Phokaia örneği de form açısından değil ama hemen altına yerleştirilmiş olan damga mühürden hareketle tarihlendirilmeye çalışıldı. Phokaia buluntusu bu eserin her ne kadar birebir örnekleri tespit edilememiş olsa da, yukarıda yer verilen sikke ve mühür baskılar üzerinde görülen benzer portre başlardan hareketle, MÖ 4. yüzyıl sonu - 3. yüzyıla tarihlendiği anlaşılmıştır. Eserin tarihlendirilmesi dışında bir diğer önemli durum ise neyi ifade etmiş olduğudur. Bu noktada konu edindiğimiz ağırlığın sistematik bir kazı değil ama bunun yerine modern kentin alt yapı ihtiyacı doğrultusunda gerçekleştirilen bir çalışma sonucunda açığa çıkmış olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla eserin buluntu yeri, durumu ve benzeri hususlarda bilgi ve paralelinde yorum yapabilme imkânına sahip değiliz. Bu noktada söylenebilecek en önemli husus ise Phokaia'nın dokumacılık sektöründe tanındığı ve *Phokaia moru* olarak özellikle üzerinde durulan bir renginde antik kaynaklarda yer aldığıdır⁴. Bu bilgi de başka çalışmalarda kentin dokumacılığının başlı başına ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

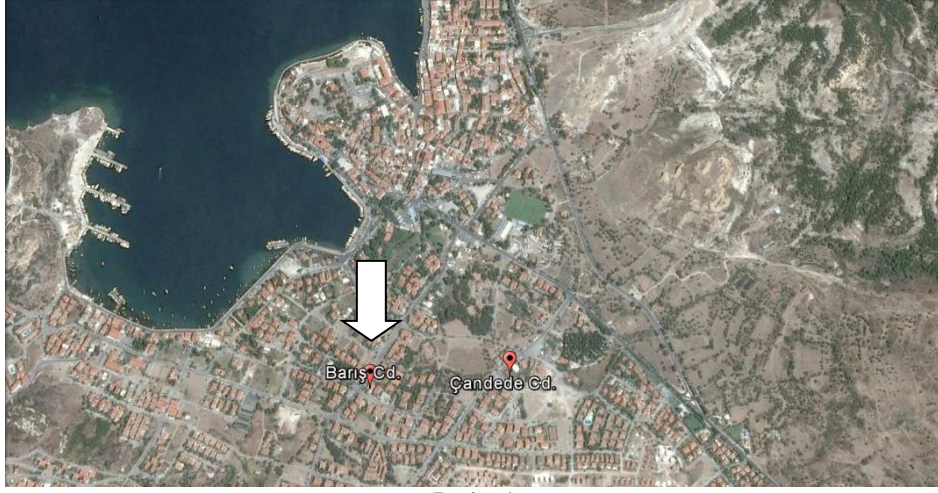
ARIKAN, Z. (2017). Phokaia II: Tarihsel Süreç İçinde Foça, Şap Ticaretinden Tuz Ticaretine. İstanbul: Ege Yayınları.

BENDA WEBER, I. (2013). Textile Production Centres, Products and Merchants in the Roman Province of Asia Textile Production Centres, Products and Merchants in the Roman Province of Asia. (Eds. M. Gleba - J. Pászókai-Szeőke) Making Textiles in pre-Roman

⁴ Anadolu'nun erken dönemlerden itibaren dokumacılık ve boya kullanımındaki gelişimini aktaran önemli bir çalışmada Phokaia'da mor renk üretimin değinilmiştir. Bkz. Benda Weber, 2013, s. 179. Phokaia/Foça tarihçesini ele alan bir çalışmada da, özellikle Ortaçağ boyunca gerçekleştirilen ticari aktivitelerde şapın boya endüstrisi için önemini vurgulanmakta ve önemli bir üretim ve ihraç merkezi olarak Foça üzerinde durulmaktadır. Bkz. Arıkan 2017. Ovidius'un Metamorphoses isimli çalışmasında da Arakhne'den bahsedilirken, babasının Kolophonlu bir yün boyacısı olan Idmon olduğu ve Idmon'un Phokaia morunu tercih ettiği belirtilmektedir. Bkz. Simpson, 2001, s. 94.

-
- and Roman Times: People, Places, Identities, s. 171-191, Oxbow Books.
- BERGES, D. (1997). Die Tonsiegel aus dem karthagischen Tempelarchiv. (Eds. F. Rakob vd.) Karthago II, Mainz am Rhein, 10-214.
- BOULTER, C. (1953). Pottery of the Mid-Fifth Century from a well in the Athenian Agora. *Hesperia*, 22, 59-115, Pl. 21-41.
- BOUSSAC, M. F. (1992). Les Sceaux de Délos 1: Sceaux publics, Apollon, Hélios, Artémis, Hécate. Paris: de Boccard.
- CHAVANE, M.-J. (1975). Salamine de Chypre VI, Les petits objets. Paris: de Boccard.
- CROWFOOT, G. M. (1937). Of the Warp-Weighted Loom. *BSA*, 37, 36-47.
- DUNBABIB, T. J. (1962). Perachora II, The Sanctuaries of Hera Akraia ve Limenia. Pottery, Ivories, Scarabs, and other Objects from the Votive Deposit of Hera Limenia, Londra: Clarendon Press.
- FAZLIOĞLU, İ. (2001). Eskiçağ'da Dokuma. İstanbul: Ege Yayınları.
- FISCHER, P. M.-BÜRGE, T. (2013). The New Swedish Cyprus Expedition 2012, Excavations at Hala Sultan Tekke. *Opuscula*, 6, 45-79.
- FOXHALL, L. (2012). Loom Weights. (Ed. J. C. Carter) The Chora of Metaponto 4: The Late Roman Farmhouse at San Biagio, s. 99-101, Texas: University of Texas Press.
- KLETTER, R. (2013). Pyramidal Lead Objects Scale Weights, Loom Weights, or Sinkers?. *JESHO*, 56, 1-28.
- ÖZYİĞİT, Ö. (1991). 1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST XII-I*, 127-154.
- ÖZYİĞİT, Ö. (1992). 1991 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST XIV-II*, 1-22.
- ÖZYİĞİT, Ö. (1998). 1996 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST XIX-I*, 763-794.
- ÖZYİĞİT, Ö. (1999). 1998 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST XX-II*, 49-66.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2001). 1999 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST XXII-II*, 1-14.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2006). 2004 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 27-2*, 73-88.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2007). 2005 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 28-2*, 341-354.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2008). 2006 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 29-2*, 489-512.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2009). 2007 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 30-1*, 387-410.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2010). 2008 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 31-3*, 65-87.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2011). 2009 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 32-3*, 385-404.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2013). 2011 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 34-2*, 173-190.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2014). 2012 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 35-2*, 81-99.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2015). 2013 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 36-2*, 139-164.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2016). 2014 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 37-1*, 585-602.
- ÖZYİĞİT, Ö. (2017). 2015 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *KST 38-2*, 519-538.

-
- REINDERS, C. R. (1988). *New Halos, a Hellenistic Town in Thessalia, Greece*. Utrecht Brill. Hes & De Graaf.
- SIMPSON, C. J. (1997). *The Excavations of San Giovanni Di Ruoti: The Small Finds*, Toronto: University of Toronto Press.
- SIMPSON, M. (2001). *The Metamorphoses of Ovid*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- BELANOVÁ ŠTOLCOVÁ, T. (2015). Loom-weights, Spindles and Textiles - Textile Production in central Europe from the Bronze Age to the Iron Age. (Eds. E. B. Andersson Strand vd.) *North European Symposium for Archaeological Textiles X*, 9-20, London.
- TEKİN, O.-EROL ÖZDİZBAY, A. (2015). *Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey 9, The Özkan Arıkan Türk Collection V. 1: Troas*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Resim 1

Levha 1